

- DUBIEL E., GAWROŃSKI S. & GRZEGORZEK P. 2000. Atlas roślin chronionych, rzadkich i ginących gminy Chrzanów. Urząd Miasta Chrzanów, Chrzanów.
- FAGASIEWICZ L. 1986. Materiały do flory Polski w Herbarium Universitatis Lodzensis. Cz. XII. – Acta Univ. Lodz., Folia Bot. 4: 223–246.
- ZAJĄC A. & ZAJĄC M. (red.) 2001. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. s. xii + 714. Nakładem Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- BARBARA FOJCIK, *Katedra Botaniki Systematycznej, Uniwersytet Śląski, ul. Jagiellońska 28, PL-40-032 Katowice, Polska; fojcik@us.edu.pl*

Przyjęto do druku: 19.05.2005 r.

Nowe stanowisko *Empetrum nigrum* (Empetraceae) na Nizinie Północnopodlaskiej

Empetrum nigrum L. (bażyna czarna), niska krzewinka o lśniących, zimozielonych, rozmieszczonych w okółkach liściach, jest jednym z charakterystycznych elementów flory północnych krańców Europy i Ameryki Północnej. Ten subatlantycki gatunek występuje na różnorodnych siedliskach na obszarach pojeziernych, morskich wybrzeżach i terenach górskich. Rośnie na torfowiskach zarówno niżowych, jak i górskich, nadmorskich klifach i urwiskach, a także na gołoborzach. Optimum występowania osiąga w zbiorowiskach tundrowych i borach iglastych tajgi. W Ameryce Północnej zasiedla borealną część kontynentu, głównie Alaskę i półwysep Labrador (HULTÉN & FRIES 1986). Pojawia się również wzdłuż wybrzeża Pacyfiku od Aleutów aż do północnej Kalifornii. W Eurazji występuje w całej Skandynawii, północnej części Wielkiej Brytanii i Irlandii, na oderwanych stanowiskach w Alpach i Karpatach, a także w północnej i wschodniej Rosji, sięgając aż po Kamczatkę.

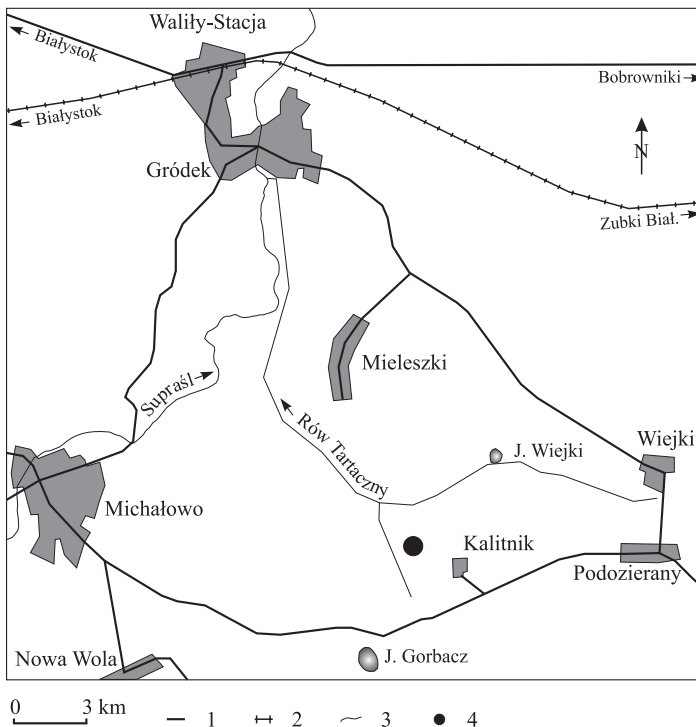
W Polsce bażyna czarna nie należy do gatunków pospolitych i odnotowywana jest jedynie na północnych krańcach kraju oraz w górach. Najszerzej rozprzestrzeniona jest na Pojezierzu Pomorskim (Pojezierza: Kaszubskie, Słowińskie i Drawskie). Szczególnie obficie rośnie w strefie przymorskiej na wydmach w porastających je borach sosnowych *Empetro nigri-Pinetum* (ZARZYCKI & GUZIK 1974). Na Pojezierzu Mazurskim i Litewskim zasiedla dość liczne w tej części kraju torfowiska wysokie (CZERWIŃSKI 1967; SOKOŁOWSKI 1973, 1988; ZARĘBA 1975). Rozproszone stanowiska podawane są ponadto z Wielkopolski (CELKA & SZKUDLARZ 1999), Sudetów (Karkonosze, Góry Bystrzyckie) i Karpat (ZARZYCKI & GUZIK 1974; BORATYŃSKI 1986).

Niziny środkowopolskie stanowią przerwę zasięgową między borealnym i górskim obszarem występowania tego gatunku (ZAJĄC & ZAJĄC 2001). Granice południowe zwartego zasięgu *Empetrum nigrum* przebiegają w Polsce zachodniej w dolinie środkowej Warty i jej prawobrzeżnego dopływu – Noteci, natomiast w części wschodniej kraju wyznacza je rzeka Narew. Niżowe stanowiska bażyny czarnej są wysunięte najbardziej na południe na terenie Polesia, są one jednak bardzo rozproszone, a populacje niezbyt liczne. Na Polesiu Białoruskim odnaleziono zostało jedno stanowisko, położone około 100 km na południe

od Mińska (PARFENOV 1983). Ten sam autor wymienia także jedno oderwane stanowisko z okolic Kowla na Polesiu Ukraińskim.

W granicach Niziny Północnopodlaskiej występowanie bażyny czarnej odnotowano dotychczas zaledwie na trzech obszarach. Jedno stanowisko znajduje się w Puszczy Białowiejskiej na torfowisku wysokim w oddziale 219B (SOKOŁOWSKI 1995a), kolejne – w Puszczy Knyszyńskiej w oddziałach 308 i 313 Obrębu Sokółka Nadleśnictwa Supraśl (SOKOŁOWSKI 1995b). W obu przypadkach populacje są bardzo małe, zajmując płyty o powierzchni zaledwie kilku- lub kilkunastu metrów kwadratowych. Najbliżej na północ położony obszar występowania bażyny znajduje się w północnym basenie Doliny Biebrzy koło miejscowości Lipsk i Nowy Lipsk (WERPACHOWSKI 2000). Dość bogate populacje tego gatunku stwierdzono tutaj na rozległych torfowiskach przejściowych i wysokich.

Nowe stanowisko *Empetrum nigrum* w tej części niżu odnalezione zostało na terenie Niecki Gródecko-Michałowskiej (wschodnia część Wysoczyzny Białostockiej). W latach 1996–2004 kilkakrotnie potwierdzano jego istnienie. Jest ono zlokalizowane około 1,5 km na północny zachód od miejscowości Kalitnik w gminie Michałowo (powiat białostocki) (Ryc. 1). W latach 80. ubiegłego wieku obiekt został poddany gruntownej melioracji, co skutkowało silnym obniżeniem poziomu wód gruntowych, przesuszeniem wierzchnich

Ryc. 1. Nowe stanowisko *Empetrum nigrum* L. we wschodniej części Niziny Północnopodlaskiej (Polska północno-wschodnia). 1 – drogi, 2 – linia kolejowa, 3 – ciekii, 4 – nowe stanowisko

Fig. 1. New locality of *Empetrum nigrum* L. in eastern part of the Północnopodlaska Lowland (NE Poland). 1 – roads, 2 – railway, 3 – rivers and streams, 4 – new locality

warstw torfu i znacznymi zmianami roślinności. Stanowisko znajduje się w obrębie młodego trzydziestokilkuletniego lasu sosnowo-brzozowego z dobrze rozwiniętym podszytem, budowanym przez wierzbę szarą i kruszynę pospolitą. W otoczeniu stanowiska dno lasu ma charakter mszysty. Dominują tu *Pleurozium schreberi*, *Ptilium crista-castrensis*, *Rhitiadelpheus triquetrus*, gatunki z rodzaju *Polytrichum*, a miejscami także torfowce. Warstwa zielna jest tutaj słabo rozwinięta (około 30% pokrycia), tworzona głównie przez *Vaccinium myrtillus*, *V. vitis-idaea*, *Dryopteris carthusiana*, *Pirola rotundifolia* i *Orthilia secunda*. Często występują: *Geranium robertianum*, *Poa trivialis*, *Geum rivale*, *Urtica dioica* i *Deschampsia caespitosa*. Nieliczne pędy bazyli czarnej zachowały się na wyraźnie wyniesionych ponad poziom gruntu kępach budowanych przez mchy i torfowce. Gatunek ten odnaleziono zaledwie w 4 odosobnionych płatach, spośród których największy zajmował około 0,5 m². Liczba pędów w żadnym z nich nie przekraczała 30. Nie stwierdzono pędów owocujących.

Szansa przetrwania populacji *Empetrum nigrum* na tym stanowisku jest niewielka. Pewne nadzieje daje malejący poziom eksploatacji torfu w pobliskiej kopalni odkrywkowej i względna stabilizacja poziomu wód gruntowych. Dobrych wyników można się także spodziewać po reintrodukcji gatunku lub translokacji populacji do mało zmienionych ekosystemów torfowiskowych zachowanych wokół pobliskiego Jeziora Wiejki.

Summary. A new locality of *Empetrum nigrum* (Empetraceae) in the Północnopodlaska Lowland. New locality of *Empetrum nigrum* L. has been found in the Północnopodlaska Lowland (NE Poland). It is one of the southernmost area of distribution of this species in the Polish lowland. The species is endangered there due to anthropopression (mainly strong decreasing of ground water level in the peatbog). There is a real chance that it can persist in this area thanks to transferring into plant communities surrounding the Wiejki Lake.

LITERATURA

- BORATYŃSKI A. 1986. Protected and deserving protection trees and shrubs of the Polish Sudety Mts. with their prealps. 2. *Empetrum nigrum* L. s.l. – Arboretum Kórnickie **31**: 21–37.
- CELKA Z. & SZKUDLARZ P. 1999. Nowe informacje o występowaniu *Empetrum nigrum* L. w Wielkopolsce. – Bad. Fizjogr. Pol. Zach. Ser. B, **48**: 159–166.
- CZERWIŃSKI A. 1967. Niektóre rzadsze rośliny naczyniowe województwa białostockiego. Cz. I. – Fragn. Flor. Geobot. **13**(3): 331–335.
- HULTÉN E. & FRIES M. 1986. Atlas of North European vascular plants. North of the Tropic of Cancer **1–3**. Koeltz Scientific Books, Königstein.
- PARFENOV V. I. 1983. Flora Belorusskovo Polesia. s. 294. Nauka i Technika, Minsk.
- SOKOŁOWSKI A. W. 1973. Rośliny naczyniowe Suwalskiego Parku Krajobrazowego. Prace Białostockiego Towarzystwa Naukowego **19**: 85–101.
- SOKOŁOWSKI A. W. 1988. Flora Wigierskiego Parku Narodowego. – Parki Nar. Rez. Przyn. **9**(4): 5–84.
- SOKOŁOWSKI A. W. 1995a. Flora roślin naczyniowych Puszczy Białowieskiej. s. 273. Białowieski Park Narodowy.
- SOKOŁOWSKI A. W. 1995b. Rośliny naczyniowe Puszczy Knyszyńskiej. – Parki Nar. Rez. Przyn. **14**(1): 3–84.

- WERPACHOWSKI C. 2000. Lista roślin naczyniowych Kotliny Biebrzańskiej ze szczególnym uwzględnieniem Biebrzańskiego Parku Narodowego. – Parki Nar. Rez. Przyr. **19**(4): 19–52.
- ZAJĄC A. & ZAJĄC M. (red.) 2001. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. s. xii + 714. Nakładem Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- ZARĘBA R. 1975. Bażyna czarna *Empetrum nigrum* w Puszczech Augustowskiej i Romińskiej. – Chronimy Przyr. Ojcz. **2**: 53.
- ZARZYCKI K. & GUZIK J. 1975. The Crowberry – *Empetrum nigrum* L. and *E. hermaphroditum* (Lange) Hagerup in Poland. – *Fragm. Flor. Geobot.* **21**(4): 423–431.

ALEKSANDER KOŁOS, *Zakład Ekologii Krajobrazu, Politechnika Białostocka, ul. Wiejska 45A, PL-15-351 Białystok; e-mail: akolos@pb.bialystok.pl*

Przyjęto do druku: 30.05.2005 r.

Nowe stanowisko *Carex pendula* (Cyperaceae) na Wyżynie Śląskiej

Carex pendula Huds. (turzyca zwisła) jest gatunkiem reglowym, który występuje w Karpatach i na Pogórze Karpackim oraz w Sudetach (GUZIK & ZAJĄC 1971; ZAJĄC 1996). Na Niżu Polskim stanowiska tej turzycy zostały stwierdzone jedynie na Przedgórzu Sudeckim, zaliczanym według geobotanicznego podziału Polski do Krainy Kotliny Śląska (SZAFER 1972) oraz na Wyżynie Śląskiej (BABCZYŃSKA-SENDEK & CABALA 1998; CZYŁOK & BARYŁA 2003).

Turzyca zwisła jest uważana za takson charakterystyczny dla związku *Alno-Ulmion* oraz za gatunek regionalnie wyróżniający podgórski łąg jesionowy *Carici remotae-Fraxinetum* (MATUSZKIEWICZ 2001). Rośnie zwykle pojedynczo lub w skupiskach, rzadziej w większych płatach, na glebach ilasto-gliniastych. Odnajdywano ją głównie w lasach bukowych, jodłowych i łągowych w miejscach wysięku lub czasowej stagnacji wody, często na skraju teras potoków lub lokalnych obniżen terenu (GUZIK & ZAJĄC 1971; CZYŁOK & BARYŁA 2003).

Nowe stanowisko tej górskiej rośliny odnaleziono w 2004 r. na terenie gminy Poręba, na północno-wschodnim krańcu Garbu Tarnogórskiego, wchodzącego w skład Wyżyny Śląskiej (KONDRACKI 1998). Zlokalizowane jest ono w kompleksie leśnym „Las Porębski”, na południe od miasta Poręba (Ryc. 1). Turzyca zwisła rośnie tutaj w trzech, blisko siebie położonych miejscach – w oddziale 76a leśnictwa Poręba, Nadleśnictwa Siewierz (kwadrat ATPOL **DF 2503**: 50°28'32"N, 19°19'47"E, 355 m n.p.m.), na poboczu drogi leśnej pomiędzy oddziałem 77 a 76 (kwadrat ATPOL: **DF 2503**: 50°28'21"N, 19°19'46"E, 340 m n.p.m.) oraz na terenie lasu prywatnego, znajdującego się na wschód od oddziału 76 ((kwadrat ATPOL **DF 2504**: 50°28'21"N, 19°19'54"E, 350 m n.p.m.)

Fragment lasu liściastego, w którym stwierdzono *Carex pendula*, wyróżnia się urozmaiconą rzeźbą terenu. Występują tutaj liczne, podtopione doły, tzw. warpie, które powstały w wyniku eksploatacji w ubiegłych wiekach węgla brunatnego i rudy żelaza. W tej części kompleksu leśnego dominują fitocenozy *Tilio cordatae-Carpinetum betuli stachyetosum* oraz *Fraxino-Alnetum*.